

91. Çeviri sürecinin sosyolojisi: Yayınevleri odağı

Gamze GÜLER¹

APA: Güler, G. (2023). Çeviri sürecinin sosyolojisi: Yayınevleri odağı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 1484-1493. DOI: 10.29000/rumelide.1369183.

Öz

Çevirinin seçim, üretim ve dağıtım süreçlerini odağına alan ve çeviri olgusunu bu bütüncül bakış açısıyla tanımlamaya çalışan çeviri sosyolojisi, çeviri eyleminin arka planındaki hareketliliklerini odağına almaktadır. Arka plandaki eyleyenlerin ve bu eyleyenlerin birbirleriyle kurdukları ilişkiler ağının görünür kılındığı, eylemlerin kurumlar ve eyleyenler arasında örülen ilişkiler ağı çerçevesinde yorumlandığı ve açıklandığı bir bakış açısı söz konusudur. Bu bakış açısı, çeviride görünmeyenleri görünür kılarak, bu zamana kadar göz ardı edilen hususları hesaba katarak, bu hususların çeviri olgusunun gerçekliği olduğunu kabul ederek ve çeviri olgusunu bu gerçeklikler ekseninde ele alarak çevirinin çıkmazlarına bir kapı aralayabileceğini savunmaktadır. Başka bir ifadeyle bu çalışma alanı çeviri eyleminin yolculuğunu çok boyutlu irdelemektedir. Çeviri eylemini salt metin, salt çevirmen, salt işveren boyutuyla irdeleyen çalışmaların aksine çeviri eylemini çoklu bir bakış açısıyla metin, çevirmen, işveren ve kurumlar boyutuyla irdelemektedir. Bu bakış açısına göre çeviriyi sadece metnin sınırları dâhilinde düşünmek ve anlamaya çalışmak yetersizdir, metnin sınırlarını aşan bir bakış açısıyla çeviri olgusunu gözlemek gerekmektedir. Bu çalışma alanına göre çoklu iletişim ağları içerisinde gerçekleştirilen çeviri eylemi, farklı kurumların kurallarından ve söz konusu kurumlarda konumlanan eyleyenlerin çıkarlarından önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu ifadeler çeviri olgusunun ne kadar karmaşık bir eylem olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu çalışmada yayınevleri odağında çeviri sürecinin sosyolojisine dair bir gözlem gerçekleştirilecektir. Çevirinin arka planına bakılarak çeviri süreçlerinin nasıl işlediğine dair bir gözlem gerçekleştirilecektir. Yayınevleri içerisindeki işleyiş ve bu işleyişin çeviri olgusuna yansımalarına bakılacaktır. Metnin sınırlarını aşan bir bakış açısıyla çoklu iletişim ağı çerçevesinde çeviri olgusuna dair bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: Yayınevi, çevirmen, çeviri olgusu, çeviri süreçleri, çeviri sosyolojisi

The sociology of the translation process: Focus on publishing houses

Abstract

Translation sociology, which focuses on the selection, production and distribution processes of translation and tries to define the phenomenon of translation with this holistic perspective, focuses on the movements in the background of the translation act. There is a perspective in which the actors in the background and the network of relations they establish with each other are made visible, and actions are interpreted and explained within the framework of the network of relations between institutions and actors. This point of view argues that it can open the door to the dilemmas of translation by taking into account the issues that have been ignored until now, accepting that these issues are the truth of the phenomenon of translation, and handling the phenomenon of translation in the axis of these realities, making the invisible visible in translation. In other words, this field of

¹ Araş. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi (Mersin, Türkiye), gamzeozzer@mersin.edu.tr, 0000-0002-2724-000X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 02.08.2023-kabul tarihi: 20.10.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1369183]

study examines the journey of the act of translation in a multidimensional way. Contrary to the studies that examine the act of translation with the dimensions of pure text, pure translator, pure employer, it examines the act of translation from a multiple perspective with the dimensions of text, translator, employer and institutions. According to this point of view, it is insufficient to think and try to understand translation only within the limits of the text, it is necessary to observe the phenomenon of translation from a perspective that goes beyond the limits of the text. According to this field of study, the act of translation carried out in multiple communication networks is significantly affected by the rules of different institutions and the benefit of the actors located in these institutions. These expressions reveal how complex the phenomenon of translation is. In this study, an observation will be made on the sociology of the translation process in the focus of publishing houses. An observation will be made on how the translation processes work by looking at the background of the translation. The process in publishing houses and the reflections of this process on the phenomenon of translation will be examined. An evaluation of the phenomenon of translation will be made within the framework of multiple communication networks with a perspective that goes beyond the boundaries of the text.

Keywords: Publishing houses, translator, translation phenomenon, translation processes, translation sociology.

Giriş

Çeviri sosyolojisi çeviri alanının gündemine farklı konuları getirerek, alanda çeviri olgusuna ilişkin kabul gören düşüncelere derin eleştiriler getirmektedir ve bir takım ezberleri bozmaya çalışmaktadır. Özellikle de çeviri olgusunu salt metin boyutunda ele alan çalışmalara, çevirmeni görmezden gelen ya da metnin arkasında dilsiz bir eyleyen olarak tanımlayan çalışmalara karşı duruş sergileyen çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Çeviri olgusunun karmaşık doğasını çok yönlü incelemektedir. Çeviri süreçlerini, çevirmen kararlarını belirleyen yegâne gücün kaynak metin olmadığını, çevirinin çoklu iletişim ağı içerisinde gerçekleşen yolculuğuna farklı eyleyen ve kurumların etkilerinin olduğunu, çevirmenin kimliğinin bile bu süreçte elzem bir rolünün olduğunu gözler önüne sermeye çalışmaktadır. Çeviri olgusuna ilişkin farklı sorgulamalar gerçekleştirilmektedir denilebilir. Çeviri süreçleri bu bağlamda en çok kafa yorduğu ve derinlemesine araştırmaya çalıştığı konular arasındadır. Buradaki amaç hem çevirinin arka planına dikkat çekmek hem de çevirinin mutfağında yaşanan olayların ve kurulan ilişkilerin çeviri süreçlerine ve dolaylı olarak çeviri olgusuna yansımalarına bakmaktır. Çeviriye ve süreçlerine ilişkin sosyolojik bakış açılı bir gözlem gerçekleştirmektir.

Bogenc Demirel (2013) çeviriye ilişkin sosyolojik bakış açısını 'bir çevirinin sosyolojisi çevirinin arka planında kalan kurumların işleyişi, bu kurumlardaki eyleyenlerin eylemlerini anlamaya çalışmak' olarak betimlemektedir (Bogenc Demirel, 2013: 403). Demirel'in bahsettiği bu bakış açıları çeviri alanı için yenidir ve altının bu alanda yapılacak çalışmalarla doldurulması gerekmektedir. Çeviri, eyleyen, kurum ilişkiseliliği başka bir ifadeyle çeviri sürecinin sosyolojisi bu çalışmada yayınevleri odağında ele alınacaktır. Yayın alanında konumlanan yayınevleri çeviri alanı ile yakından ilintili kurumlar arasındadır. Çeviri sürecinin sosyolojisini yayınevi odağında ele almak çeviri sürecinin bu kurumlarda nasıl başlatıldığına, bu süreçlere dâhil olan eyleyenleri gözlemlemeye, eyleyenler arasında örülen ilişkiler ağını ve aynı zamanda birbirleri arasında vuku bulan güç ilişkilerini anlamaya yönelik ipuçları sunacaktır. Bu çalışmada çevirinin seçim, üretim ve dağıtım süreçlerine, çevirinin bir kozmostan başka bir kozmosa olan yolculuğuna aracılık eden yayınevleri, bu kurumlardaki işleyiş ve ilişkilerin çeviri süreçlerine, çevirmen kararlarına yansımaları kısacası çeviri sürecinin sosyolojisi Pierre Bourdieu'nün

sosyoloji alanında sunduğu bakış açıları ekseninde irdelenecektir. Çeviri sosyolojisi bakış açısı sosyoloji alanındaki bakış açılarından önemli ölçüde etkilenmiştir ve bu alandan beslenmeye devam etmektedir. Hem çeviri alanı hem de sosyoloji alanı toplu iç içe bir yapıdadır. Her iki alanın, disiplinin birbirini bu denli beslemesinin, desteklemesinin nedeni belki de ortak paydalarının toplum olmasıdır ve bu iki disiplinin ortak bir payda buluşuyor olmasıdır. Çeviri olgusu toplumsal bir olgudur. Hem toplum tarafından yapılan hem de toplumu yapılandıran bir yapıya sahiptir. Toplumların yapılanma süreçlerinde elzem bir konuma sahiptir. Toplumla iç içe geçmiş bir yapıda olan çeviri olgusunun sosyolojik bakış açısıyla irdelenmesi çevirinin kendi gerçekliğini kaleme almasına olanak tanıyabilir ve bazı çıkmazlarına bir kapı aralayabilir.

Bir çevirinin çevirmen aracılığıyla bir kültürden başka bir kültüre olan yolculuğunun arka planında farklı işleyişlerin olduğunu gözler önüne serecek olan bu çalışmada çevirilerin kültürlerarası yolculuğuna aracılık eden yaynevleri ve yaynevleri içerisindeki işleyişin çeviri süreçlerine yansımaları Pierre Bourdieu'nün ilişkisel yaklaşımı ekseninde irdelenmeye çalışılacaktır. Bourdieu'nün yayın alanına ilişkin önemli tespitleri bulunmaktadır. Bourdieu'nün yayın alanına ilişkin yaptığı tespitleri ve bu tespitlerinden oluşturduğu çalışmaları çalışmaya ışık tutmuştur. Ayrıca çeviri sosyolojisi alanında yapılan araştırmalar çalışmada yol gösterici niteliktedir. Çalışmanın yol haritası bu görüşler ekseninde oluşturulmuştur. Çeviri süreçlerine ilişkin gözlemin yapıldığı bu çalışmada betimleyici yöntem kullanılmıştır.

Yayın alanının yarı özerkliği² ve işleyişi

Yayın alanında konumlanan yaynevleri çeviri alanında kuşkusuz önemli bir yere sahiptir. Özellikle de bir eserin hem kendi dilinde, kendi kültüründe dolaşımında hem de çeviri olarak başka kültürlerle uzanan yolculuğunda oynadığı rol yadsınmaz. Bu nedenle çeviri süreçlerine ilişkin yapılacak bir gözleminde ilk olarak yaynevleri ve yaynevleri içerisindeki işleyiş odağa alınmalıdır. Bourdieu, yayın alanı ve yayın alanı içerisindeki işleyişe bir kitap serisinin editörlüğünü üstlendiği dönemde odaklanmaya başlamıştır (Sapiro, 2008: 154). Yayın alanı içerisine girdiği bu dönemde düşüncelerini kaleme almış ve 1971 yılında 'Le marché des biens symboliques' (Sembolik Malların Pazarı) başlığıyla bir eser yayınlamıştır. Bu eser ilerleyen yıllarda İngilizceye çevrilmiştir. Yayın alanına ilişkin önemli tespitler içeren bu eser çalışmada önemli bir yere sahiptir.

Bourdieu bu çalışmasında ilk olarak yayın alanının nasıl özerkleştğine kafa yormuştur. Yayıncılar ve yaynevlerinin nasıl ortaya çıktığına ve nasıl yapılandıklarına odaklanmıştır. Yaynevlerinin işleyişine, çeviri süreçlerine yönelik bir gözlemin yapılacağı bu çalışmada bu alanın toplumda yarı özerkliğini nasıl ilan ettiğini bilmek son derece önemlidir. Kısaca bahsetmek gerekirse, Bourdieu, yarı özerkleşme sürecinin entellektüel ve sanatsal hayatın sarayın, aristokratların tekelinden çıkmasıyla başladığına işaret etmektedir (Bourdieu, 1985: 13). Bu kesimin beklenti ve taleplerinin boyunduruğundan çıkması yarı özerkleşme sürecini başlatmıştır. Schücking'e göre ise 18.yy'da patronların sahnedeki çekilmesiyle yayıncılar ön plana çıkmıştır (Bourdieu, 1985: 13 bkz. Schücking 1966: 50-52). Bourdieu halkın sanata ve sanatsal üretime ulaşabilecek olması sembolik mal üreticilerine ekonomik bir kaynak garantisi vermiştir. Potansiyel tüketici ve üretici kesimin oluşması bu alanın yarı özerkliğini garanti etmiştir. Bourdieu, bir alanın dış güçlerin tekelinden çıkarak içerisinde üreten, kutsayan (yayıncıların)³ ve tüketen

² Çalışmada toplum içerisinde konumlanan alanların bağımsızlığı için yarı özerk kavramının kullanılması uygun görülmüştür. Bunun nedeni ise toplum içerisinde konumlanan, kendi sınır çizgilerini belirleyen alanlar (hukuk alanı, çeviri alanı, yayın alanı vb.) hiçbir zaman ait olduğu toplumdaki, yine o toplumun tarihinden ve arka planından tamamen bağımsız olamaz. Kendi sınır çizgilerini içinde bulunduğu toplumun kuralları dâhilinde çizebilir.

³ Bourdieu yayıncı kavramını yerine kutsayan kavramını tercih etmektedir (bkz. Bourdieu, 1993: 76)

tarafların oluşumuyla yarı özerkliğini kazandığını ifade etmektedir. Özerkleşme sürecine ilişkin yaptığı bir diğer tespit ise, özerkleşme sürecinde var olan gelenekten (sarayın tekelinde oluşturulan gelenek) bir ayrılma yaşandığını belirtmektedir. Önceki kuşaklarda benimsenen bir gelenekten ayrılma, sanatsal geleneklerden kopma; başka bir ifadeyle önceki kuşakların aktardığı kurallardan kopuşun ve bir kırılmanın bu alanın özerkliğini hızlandırdığı söylemektedir(Bourdieu, 1985: 14).

Çalışmada yayın alanının toplumda yarı özerkliğini ilan etme sürecine odaklanmak, tarihsel süreç içerisinde yayın alanının kimlerin tekelinde olduğunu, hangi çıkar ve kurallar ekseninde şekillendiğini, hangi aşamalardan geçtiğini ve yaşadığı kural kırılmalarını anlamaya yönelik önemli veriler sunmuştur. Yayın alanı yarı özerkliğini var olan gelenekleri yıkarak, daha az benimseyerek ya da var olan geleneğe başkaldırarak yarı özerkliğini ilan ettiği ve içerisinde sarayın, dinin ya da siyasetin boyunduruğunda olmayan ya da o boyunduruk altında olmak istemeyen üreten, kutsayan ve tüketen tarafların konumlandığı söylenebilir. Toplumların kültürel anlamda beslenmesine, gelişmesine, başka kültürlere açılmasına ve onlarla rekabet etmesine olanak tanıyan kutsama kurumlarının (yayınevleri) artması kuşkusuz yayın alanı için önem arz etmektedir. Yayın alanının yarı özerkliği yayınevleri sayısının artışına ve çeşitliliğine etki edecektir.

Yayın alanının yarı özerklik sürecinin ardından yayın alanı içerisindeki işleyişe odaklanıldığında; sembolik malların⁴ üretim, kutsama ve dağıtım süreçlerini yöneten yayın alanının bir takım eyleyen ve kurumsal sistemlerden oluşan bir yapı olduğu ifade edilebilir. Bourdieu yayın alanını içerisindeki işleyişin çıkarlara göre farklılaştığını belirtmektedir. Sembolik malların üretimi, kutsanması ve dağıtımında kültürel ya da ekonomik çıkarların belirleyici olduğunu, bu bağlamda yayın alanının küçük ölçekli üretim alanı ve büyük ölçekli üretim alanı olmak üzere iki sektöre ayrıldığına altını çizmektedir (Bourdieu, 1984, 1992, 1993). Büyük ölçekli üretim alanında ekonomik çıkarlar ön plandadır, ekonomik sermaye kaynaklarına ulaşmayı sağlayacak sembolik mallar ön plandadır, satış odaklı ilerlemektedir, küçük ölçekli üretim alanında ise kültürel çıkarlar ön planda tutulmaktadır (Sapiro, 2008: 155). Bourdieu küçük ölçekli üretim alanında tersine işleyen bir sistem olduğunu, bir çeşit çıkar yanlısı olduğunu ifade etmektedir. Ekonomik çıkarların kültürel çıkarların arkasına saklandığını belirtmektedir (Bourdieu, 1995: 208, 1999: 141). İlgili üretim alanı kültürel değerleri, kültürel mirası öncelediğini duyumsatarak bir güven sertifikası kazanmaktadır. Simgesel sermaye kaynağı sunmaktadır. Ekonomik çıkarların peşinde koşmuyormuş gibi görünüp uzun vadede kendisine ekonomik getiri sağlayacak kaynakların peşindedir. Bu bağlamda yayın alanındaki işleyişe, çeviri eserlerin yayınevlerinde dolaşımına ilişkin bir değerlendirme yapılacak olunursa; çevrilecek eserleri belirleyen, hangi eserlerin yayınevleri tarafından öncelendiğini belirleyen temel unsur çıkarlardır. Ekonomik çıkarların peşinden giden yayınevlerinin kendilerine kısa vadede ekonomik getiri sağlayacak eserlere yöneldiğini, kültürel çıkarları ön planda tutuyormuş gibi gösteren yayınevlerinin ise kendilerine uzun vadede alanda saygınlık sağlayacak, halkın güvenini kazanacak simgesel sermaye kaynaklarını öncelediğini ve bu sayede ekonomik kaynaklara daha kolay ulaşma arzusu içinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum yayınevlerinin çevirmen tercihlerine bile etki edebilir. Kültürel çıkarları önceleyen yayınevleri saygınlığını bir kat daha artırmak için alanda saygınlık kazanmış, ses getirmiş çevirmenleri bünyesinde toplarken, ekonomik çıkarları önceleyen yayınevleri ise ilgili metni en kısa sürede çevirebilen ve kendisine hızlı ekonomik sermaye kaynakları sunan çevirmenlerle çalışmak isteyebilir. Bu durum aynı zamanda çevirmenlik mesleğine olan bakış açısını da etkileyecektir. Alanda kültürel bir saygınlık kazanmış, çevirileri ile ses getirmiş bir çevirmenin maruz kalacağı kurallar, yayınevinin çevirmene uygulayacağı baskı ya da ekonomik anlamda yaşayacağı kaygılar alanda tanınmayan, yarı zamanlı

⁴ Bourdieu' de sembolik mal kavramı hem ekonomik bir değeri olan hem de kültürel bir değeri olan kültürel bir nesnedir. İki yönlü bir gerçekliğe sahiptir. Ticari bir değerinin olmasının yanı sıra sembolik bir nesnedir (Bourdieu,1985:15).

çalışan bir çevirmenden farklı olacaktır. Yayınevleri çıkarlarının çevirmenlik mesleğine olan bakış açısına bile etki ettiği söylenebilir. Ekonomik sermaye kaynaklarını elinde bulundurma durumu yayınevlerinin yayın alanındaki gücünü belirlemektedir. Yayın alanında oynanan oyunlardaki güç dengelerini ve kuralları da bu kaynak belirlemektedir.

Yayın alanındaki güç ilişkileri ve dengeleri

Çeviri süreçlerine ilişkin yapılan bir gözlemden yayın alanının işleyişinin yanı sıra yayın alanı içerisindeki güç ilişkilerinin çeviri süreçlerine etkisine bakılması gerekmektedir. Çeviri olgusu yukarıda da ifade edildiği gibi salt metinden ibaret bir eylem değildir. Bir takım çıkarlar ve bu çıkarlar ekseninde şekillenen güç ilişkileri çeviri süreçlerinde belirleyici işleve sahiptir. Bourdieu toplum ve toplum içerisinde konumlanan alanlar arasındaki ilişkiselliği, mücadele ortamlarındaki güç ilişkilerini oyun metaforu üzerinden anlatmaktadır. Bourdieu'ye göre toplumdaki ilişkilerde, hayatın içinde hep bir mücadele vardır. Oyun kavramı ile aslında güç ilişkilerinin sergilendiği ortamları, eyleyenlerin mücadele ortamlarındaki kazanma ve kaybetme durumlarını tasvir etmeye çalışmaktadır. Toplumun sürekliliğini sağlayan ve topluma renk getiren toplumdaki ilişkilerdir. Toplumda ve toplumda konumlanan alanların sürekliliğini sağlayan, toplumdaki çarkların işlemesi sağlayan güç ilişkileri ve güç ilişkilerinin sergilendiği oyunlardır. Her alan kendi sınırları içerisinde bir takım oyunlara dâhil olmaktadır. Güç ilişkilerinin sergilendiği bu oyunlar kendi içerisinde egemen olan ve egemen olunan olmak üzere iki taraf üretmektedir (Bourdieu, 2015: 63). Güç ilişkileri içerisinde bu tarafları eyleyenlerin habitus ve sermayeleri belirlemektedir.

Güç ilişkileri bağlamında Susan Bassnett ve Andre Lefevere (1998) *The Translation Turn in Cultural Studies (Kültürel Çalışmalarda Çevirinin Dönüşümü)* isimli çalışmalarından bahsetmek gerekmektedir. Bassnett ve Lefevere çalışmalarında çeviri olgusuna yönelik soruların ve çeviride yapılan vurguların artık farklılaştığını, bu duruma kültürel dönüşümün neden olduğunu ifade etmektedirler (Bassnett &Lefevere, 1998: 123). Kültürel dönüşümle birlikte çeviri metnin nasıl seçildiği, bu seçimde çevirmen, editör, yayıncı ya da patron gibi eyleyenlerin oynadığı roller araştırılmaktadır. Çevirmenin çeviri stratejilerini belirleyen ölçütlerin neler olduğunu araştıran, erek kültürde çeviri metnin nasıl alımlanacağı gibi karmaşık manipülatif metinsel süreçlerin nasıl vuku bulduğunu anlamaya çalışan, çeviri uygulaması ile çeviri süreçlerini bir araya getiren çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Metinlerin aktarım süreçlerinde yer alan kısıtlamalar veya manipülasyon süreçleri, çeviri çalışmalarında birincil odaktır. Bu sayede çeviri olgusu hem daha geniş bir çerçevede ele alınmaya başlanmış hem de çalışmalar bu sayede güç ilişkilerine doğru evrilmiştir (Bassnett &Lefevere, 1998: 124-125). Çeviri her zaman kaynak kültür ve erek kültür bağlamında bir dizi güç ilişkisinin içindedir. Çevirmen için kaynak metnin kodunu çözme sorunu, herhangi bir yazılı metnin temeli onun kendi dili olmasına rağmen, dilden çok daha fazlasını kapsamaktadır. Dahası, çeviri süreçlerinde ne tür güç ilişkilerinin yaşandığını anlamının önemi, içinde konumlandığımız dünyayı anlamının temelinde yatmaktadır (Bassnett&Lefevere, 1998: 137).

Yukarıda bahsedilen güç ilişkileri yayın alanı içerisinde sahnelenmektedir. Yayınevleri bu ilişkilerinin işleyişine hizmet eden kurumlardır. Yayın alanında konumlanan her yayınevi yayın alanında oynanan oyunlara dâhil olabilmek için birtakım çıkarlar belirlemektedir ve çıkarları ekseninde birtakım kurallar geliştirmektedir. Bunun nedeni taraflar arasında işleyen güç uzayında bir konuma sahip olabilmek ve egemen olan tarafta yer alabilmektir. Yayın alanında egemen olan tarafta olmak demek hem alanın kurallarını belirleyebilmek hem alandaki varlığını sürdürebilmek hem de konumunu iyice güçlendirmek demektir. Bu noktada unutulmaması gerek bir husus ise hangi alan olursa olsun alanlarda oynanan

oyunlar toplumdan bağımsız düşünülmemelidir. Bu oyunlar toplumsal gereksinimler doğrultusunda şekillenmektedir. Toplumun ihtiyaç ve gereksinimlerine cevap vermek amacıyla kurulan ve faaliyet gösteren yaynevlerinin toplumda güçlü bir konum elde etmesini sağlayan ve ona yasal bir kimlik kazandıran ait olduğu toplumdur (Koskinen, 2011: 54). Yaynevlerinin geleceğini belirleyen toplum ve o toplum içerisinde yaşayan eyleyenlerdir.

Yaynevleri içerisinde işleyen güç uzayında kendi çatısı altında konumlanan eyleyenleri, eserleri, düşünceleri koydukları birtakım kurallarla kendi kontrolleri altında tutmak isterler. Bu bir bakıma egemen olan taraf olduğunu çatısı altında konumlanan eyleyenlere duyumsatma şeklindedir. Mevcut kurallar toplumdaki işleyişi, düzeni, ahlaki kısacası toplumun belirlediği kuralları korumada, yaynevi içerisindeki düzeni ve eyleyenler arasındaki ilişkileri sağlamada kullanılan bir güçtür. Egemen olan tarafın egemen olunan tarafı kendi kontrolünde tutmaya çalışması olarak da ifade edilebilir. Bir tür kontrol mekanizmasıdır. Egemen olan tarafın uyguladığı kural ya da kısıtlamalar; onların düşüncelerini, ideolojilerini savunmaya, çıkarlarını masum göstermeye ya da gizlemeye, aynı zamanda bu düşünceleri dayatmaya, uygulamaya ve yasallaştırmaya hizmet etmektedir. Güç ilişkileri uzayında değinilmesi gereken bir diğer konu yaynevlerinin topluma özgü kurallara tabii olduğudur. Toplum-yaynevi, yaynevi-eyleyen örneğinde olduğu gibi tarafların oyun içerisinde konumları değişebilmektedir. Yaynevi-eyleyenler arasında işleyen güç uzayında kuralları belirleyen yaynevi iken, toplum-yaynevi arasında işleyen güç uzayında kuralları belirleyen toplumdur. Yaynevleri içerisinde sembolik malların üretim, kutsama ve dağıtım süreçlerinde rol oynayan eyleyenlerin bu bağlamda çift katmanlı bir kural çemberi içinde olduklarını ve eylemlerini, ilişkilerini bu doğrultuda gerçekleştirdiklerini ve kurduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Toplumı yöneten güçler kendi çatısı altında konumlanan yarı özerk alanları kendi kontrolleri altında tutmak isterler. Yaynevleri kendi çatısı altında konumlanan eyleyenleri kontrolü altında tutmak ya da kendi çıkarlarına hizmet etmelerini isteyebildiği gibi, devlette kendi çatısı altında konumlanan yarı özerk alanları kendi kontrolünde tutmak ya da çıkarlarına hizmet etmesini isteyebilmektedir. Bu amaçla simgesel bir şiddet türü olan sansür en sık başvuru olan bir kontrol, denetim mekanizmasıdır. Yücel'e göre sansür bir düşünceyi, söylemi engellemede ya da yasaklamada başvuru olan, egemen olan tarafın çıkarlarına hizmet edecek şekilde yayılmasına olanak tanıyan ve benzer amaçlarla kullanılan bir şiddet şeklindedir (Yücel, 2012: 50). Egemen olan taraf bu şiddet türü ile karşı tarafın çıkarlarını gözetiyormüş izlenimi yaratabilmektedir. Bourdieu simgesel şiddetin işleyişini bir sihir teorisine benzetmektedir (Bourdieu, 1995: 187). Simgesel şiddet toplumda bir tür perdeleme yöntemine başvurmaktadır, bu sayede egemen olan taraf egemen olunan tarafa düşüncelerini, ideolojilerini, çıkarlarını üstü kapalı bir şekilde, karşı tarafın anlayamayacağı ya da fark edemeyeceği bir şekilde dayatmaktadır.

Bahsi geçen simgesel şiddet türünün işleyişini tüm çeviri süreçlerinde gözlemlemek mümkündür. Çift katmanlı kural çemberinde şekillenen güç uzayında yaynevleri içerisinde eyleyen konumunda olan çevirmenler de birtakım kural ve kısıtlamalara maruz kalmaktadırlar. Çevirmenlerin çevirilerine yönelik aldığı kararlardan tutun, çeviriye yapılan ideolojik müdahalelere, metnin satır arkalarına gizlenen ideolojilere kadar kısacası tüm çeviri süreçlerine bu simgesel şiddet türü sirayet etmektedir. Başka bir ifadeyle, sembolik malların üretim, kutsama ve dağıtım aşamalarında, sembolik malların çeviri piyasasında dolaşımında bu şiddet türünün işleyişi gözlemlenebilmektedir. Toplumları değiştirm ve dönüştürüm erkini elinde bulunduran çeviri olgusu yapısı gereği bir güç unsurudur, güç ilişkilerini yapısında barındırmaktadır. Güç ilişkilerine dayalı bir çerçevede yol izlemektedir. Toury de norm kavramı ile aslında çevirinin arka planında, çeviriye ilişkin karar aşamalarında güç ilişkilerinin varlığına dikkati çekmek istemektedir (Toury, 1995: 56-58, 2008: 150-154). Yeri gelmişken, çeviri olgusunun

içerisinde güç unsuru hep vardı, tarihsel sürece bakıldığında çevirinin toplumların kültürel, siyasi, ekonomik anlamda değişim ve dönüşümlerinde etkili bir araç olduğu, bir güç unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu konuların tartışılması, çeviri olgusunun tüm süreçlerine, çevirmen kararlarına sirayet eden güç ilişkilerinin gündeme getirilmesi; bu bağlamda çeviri süreçlerinin detaylı araştırılması ve tartışılması 1980'li yıllardan sonra mümkün olabilmektedir. Çeviri sosyolojisi ile birlikte çeviri olgusunun bilinmeyenlerine, görünmeyenlerine, çeviri süreçlerinin sosyolojisine ilişkin yaptığı gözlemler güç ilişkilerinin varlığını bir kat daha görünür kılmıştır denilebilir. Sosyolojik bakış açısının sunduğu çıkar kavramı ise güç ilişkilerini ortaya çıkarmaya ve yorumlamaya olanak tanımıştır. Bu bağlamda Swartz güç ilişkilerinin temelinde çıkar kavramının yattığına değinmektedir. Ona göre güç uzayında eyleyenler arasında güç ilişkilerini inşa eden, varlığını sürdürmesini sağlayan, güç ilişkilerinin sürekliliğini garanti eden ve sürekli başka bir forma bürünmesi sağlayan eyleyenlerin çıkarlarıdır (Swartz, 1996: 77). Çıkarların peşinden koşma dürtüsü güç ilişkilerini daima canlı kılmaktadır ve ayakta tutmaktadır.

Güç ilişkilerini bu denli ayakta tutan çıkar kavramının yanı sıra dilin sembolik gücüne de değinmek gerekmektedir. Çıkarlarımızı bu denli güçlü kılan dildir. Dilin sembolik gücüdür. Bu noktada, dilin eyleyeni toplumda konumlandırma ve çıkarlarını dayatma, uygulayabilme kabiliyetini konuşmak gerekmektedir (bkz. Bourdieu, 1991). Dilin toplumda bir inanç oluşturabilme, otorite sağlayabilme ve boyun eğdirebilme yeteneği vardır, bu yeteneği sayesinde güç uzayında oynanan oyunlarda tarafları (egemen olan/egemen olunan taraf) belirleyebilme gücüne sahiptir. Bourdieu'ye göre bir toplumun tarihi, yaşamışlıkları, alışkanlıkları yani habitusları dillerinde gömülüdür. Toplumun farklı alanlarında ve ekonomik, kültürel, siyasi anlamda farklı seviyelerinde konumlanan eyleyenleri arasında örülen ilişkiler ağında dil kullanımları farklılıklar göstermektedir. Dil kullanımları farklılıkları bile güç ilişkileri dengesine etki etmektedir (Bourdieu, 1991: 38-39). Bununla ilintili olarak kuşaktan kuşağa aktarılan ve toplumların dilsel, kültürel anlamda birbirleriyle yaptıkları alışverişlerde devreye giren çeviri olgusu dil kullanımlarından kaynaklanan farklı güç ilişkilerini içinde barındırmaktadır (Dursun, 2018: 99). Çeviri politikalarının da bu eksende şekillendiği söylenebilir.

Güç ilişkileri ekseninde şekillenen çeviri politikaları

Çeviri süreçlerinin sosyolojisine yönelik yapılan bu yolculukta bahsedilmesi gereken konulardan biri de çeviri politikalarıdır. Çeviri politikaları çeviri alanında çok araştırılmayan ya da derinlemesine araştırılmayan konular arasındadır. Üstü kapalı bir şekilde bahsedilen, içerisine çok girilmeyen konulardandır, 2000'li yıllarda araştırılmaya başlanan ve farklı bağlamlarda ele alınan konular arasındadır. Oysaki çıkarlara hizmet eden, çeviri süreçlerini tamamen etkileyen, hem süreci hem de çevirmeni yönlendiren çeviri politikalarıdır. Meylaerts çeviri politikasını hayatın birçok alanında (kamu, hukuk, eğitim vb.) çeviriyi düzenleyen yasal kurallar olarak tanımlamaktadır ve toplumun her alanında eyleyenlerin hayatlarını düzenleyen politikaların yansız olmadığına dikkat çekmektedir (Meylaerts, 2011a: 165). Çeviri politikaları aracılığıyla toplumu yöneten güçler kamusal yaşam ve hizmetlere erişimi yönetebilmektedirler. Aynı zamanda çeviri politikalarının eyleyenlerin temel haklarının korunmasında ya da engellenmesinde kullanılan bir araç olduğuna vurgu yapmaktadır (bkz. Meylaerts, 2011a).

2000'li yıllarda araştırılmaya başlanan çeviri politikaları Diaz Fouces, Reine Meylaerts ve González Núñez gibi isimlerin ilgi odağı olmuştur. Bu isimlerin çeviri politikalarının güç ilişkileri ekseninde şekillendiğini gösteren çalışmaları olmuştur. Çeviri politikalarının dil politikaları ekseninde şekillendiğine yönelik görüşleri söz konusudur. Dil politikaları çeviri politikaları bağlamında değinilmesi gereken konular arasındadır, çünkü dil politikaları çeviri politikalarını, çeviri politikaları da

çeviri süreçlerini şekillendirmektedir. Dil politikaları dile ilişkin, dilin planlanmasına yönelik politikalarlardır. Dil politikaları dile yapılan birtakım müdahaleleri yasal bir kimliğe büründüren bir takım kurallar olarak tanımlanabilir. Dilin gelişim evrelerine, standartlaştırılmasına ya da düzensiz gelişimine yapılan müdahalelerdir. Dil politikaları bağlamında egemen olan taraf; dile, dile ilişkin sorunların çözümlenmesine yönelik müdahale erkini elinde bulunduran taraf devlettir. Dil politikaları devlet tarafından farklı amaçlarla kullanılabilir. Dile ilişkin yapılan müdahalelerde (dilsel çeşitliliği artırma, yeni terminolojiler oluşturma vb.) çeviri merkezi konumdadır. Çeviri politikaları dil politikalarının bir uzantısıdır. Bu bağlamda Reine Meylaerts ve González Núñez çeviri politikalarının dil politikalarıyla yakından ilişkili olduğuna değinmektedir (Meylaerts& Núñez, 2018: 196).

Toplumda çoğunluk dilleri (merkez konumunda) ve azınlık dilleri (çevre konumunda) arasında yaşanan güç ilişkilerinde çeviri politikalarının dil politikaları bağlamında kullanıldığı görülmektedir. Özellikle çevre konumunda olan azınlık dillerine olan yaklaşım bu politikaları önemli ölçüde etkilemektedir. Bu ifadeyi biraz daha açıklamak gerekirse; merkez konumunda olan dilin çevre konumunda olan dile uygulamak istediği güce göre bu politikalar şekillenmektedir. Eğer merkez konumundaki dil azınlık dillerinin üzerinde bir güç, bir hegemonya kurmak istiyorsa, azınlık dillerine çeviri yapılmamasına yönelik bir politika geliştirebilir. Azınlık dillerini kullanan eyleyenler merkez konumundaki dili öğrenmeye ve kullanmaya zorlanabilir. Toplum içerisinde kamu hizmetlerine (eğitim, sağlık vb.) erişimi çeviri yapılmayarak engellenebilir. Merkez konumundaki dil azınlık dilleri karşısındaki gücünü artırmak, merkez konumundaki konumu iyice güçlendirmek, azınlık dillerini dışlamak istiyorsa dil ve çeviri politikalarını tek dil üzerinden şekillendirecektir. Tek dilliliğe yönelik geliştirilen politikalar azınlık dillerine çeviri yapılmamasını öngörecektir (Meylaerts& Núñez, 2018: 206). Bu politikalar, yayınevleri çatısı altında konumlanan eyleyenlerin eylemlerine ve tüm çeviri süreçlerine etki edecektir. Bu durumun tam tersi yönünde de bir politika benimsenebilir. Merkez dilinin azınlık dilleri ile bir çeşitlilik, zenginlik oluşturması yönünde bir politika geliştirilebilir. Çeşitliliğin ortadan kaldırılmadan, toplumun merkez ve azınlık dillerini bünyesinde barındırması, merkez dilin azınlık dilleri temas içinde olması istenebilir. Çok dilli bir yapı istenebilir. Bu durumda benimsenen politikalarda azınlık dillerine bir hareket ve özgürlük alanı sunacak şekilde geliştirilecektir. Toplumdaki tüm eyleyenlerin kendi dillerinde kamu hizmetlerine erişimini sağlayacak çok yönlü çeviri politikaları izlenecektir. Meylaerts *Translational justice in a multilingual World* (Çok Dilli Bir Dünyada Çeviri Adaleti) başlıklı çalışmasında buna yönelik bir politikanın 1790 ve 1793 yılları arasında Fransa'da uygulandığına değinmektedir. Tüm azınlık dillerine meclis kararlarının bile çevrildiğini hatta bu hizmetleri sunabilmek için çeviri bürolarının açıldığını ifade etmektedir (Meylaerts, 2011b: 746).

Özetlemek gerekirse, çeviri ve dil politikalarına ilişkin belirleyici unsur güç kavramıdır. Toplumu yöneten güçlerin dile ve çeviriye dair kuralların belirlenmesinde, uygulanmasında ve yasal bir boyuta taşınmasında önemli bir konumdadırlar. Merkez dil ve çevre diller arasında izlenecek politikalarda belirleyici olan taraf güçlü konumda olan, güç ilişkileri içerisinde oyunun seyrini belirleyen taraf merkez konumda olan, toplumu yöneten güçlerdir. Çevre konumunda olan tarafa yönelik uygulanacak olan her türlü kuralın belirleyicisi ve uygulanmasına ilişkin yetkiyi ilgili kurumlara veren eyleyenlerdir. Gözden kaçırılmaması gereken bir nokta ise, yine çıkar kavramının bu süreçlerde kilit bir rol oynadığıdır. Dile ve çeviriye ilişkin tüm politikalar birtakım çıkarlar nazarında şekillenmektedir. Toplumda oynanan oyunlar içerisinde güç sahipleri, egemen olan tarafta olanlar çıkarlarını çeşitli şekillerde (perdeleyerek, büyümlü bir hava yaratarak ya da yasal bir forma büründürerek) egemen olunan tarafa dayatmaktadır.

Sonuç

Toplum devingen, sürekli değişen ve dönüşen bir yapıya sahiptir. Toplumu bu denli canlı ve dinamik tutan, devingen kılan toplumun her alanında süregelen oyunlardır. Eyleyenler kendilerini sürekli bir oyun çemberinde içerisindeymiş gibi hissetmeseler de, aslında toplumdaki edindikleri habituslarıyla, ait oldukları sınıfın onlara sunduğu arka planlarıyla, geçmişleriyle, dilleriyle ve yaşamdan edindikleri sermayeleriyle hayatın her alanında bir oyun içerisindeyler. Oyunlar güç ilişkilerinin sergilendiği ve egemen olan /egemen olunan olmak üzere iki taraf üreten alanlardır. Güç ilişkileri hayatın her alanında yaşanmaktadır. Güç ilişkileri içerisinde belirleyici olan, oyunları oynanmaya değer kılan, oyuna ilişkin birtakım stratejiler geliştirmeyi ve oyunlara sorgulamadan dâhil olmayı gerekli kılan kavram çıkar kavramıdır. Güç ilişkilerinde çıkar kavramı kilit bir konumdadır. Birtakım çıkar ve kurallar ekseninde şekillenen çeviri olgusu da güç ilişkileri içerisinde önemli bir güç unsurudur. Ekonomik sermaye kaynaklarına ulaşmada, kültürel sermaye kaynaklarına ulaşarak alanda bir saygınlık kazanmada ve bu saygınlığın getireceği ekonomik sermaye kaynaklarına erişimde kullanılan önemli bir araçtır.

Çeviri sürecinin sosyolojisine yönelik bir gözlem gerçekleştiren bu çalışmada, çeviri olgusunun metinden ibaret bir olgu olmadığı, arka planında çok farklı ilişkiler ağının ve farklı eyleyenlerin var olduğu anlaşılmıştır. Çoklu ilişkiler ağı içerisinde çift katmanlı bir kural çemberinin var olduğu ve eyleyenlerin bu kısıtlamalar çemberi içerisinde eylemlerini şekillendirdiği söylenebilir. Birtakım çıkarlara hizmet eden kural çemberleri kuşkusuz çevirmen kararlarına ve tüm çeviri süreçlerinin seyrine etki etmektedir. Hayatın her alanında olan güç ilişkilerinin varlığını yayın alanında da gözlemlemek mümkündür. Yayın alanında edindiği sermayesiyle önemli bir konumda olan yayınevleri alanda çevirileriyle güçlü bir konum elde etmiş çevirmenlerle çalışmak isteyecektir, çünkü bu çevirmenler onlara bir takım ekonomik ve simgesel sermaye kaynaklarını garanti etmektedir. Yayın alanında güçlü bir konumda olan yayınevi güçlü olan tarafı seçebilme lüksüne sahiptir. Güç ilişkilerinin varlığını çevirmenler arasında da gözlemlemek mümkündür. Alanda önemli bir konumda olan çevirmenler diğer çevirmenlere oranla daha dokunulmaz durumdadırlar. İlgili yayınevleri bu çevirmenlere çok büyük kurallar ve kısıtlamalar getirememektedir. Bu çevirmenlerin özgürlük alanları diğer çevirmenlere oranla daha geniştir. Yayınevleri ile yaptıkları anlaşmalar ilgili çevirmenlerin haklarını gözetir niteliktedir. Yukarıda bahsedilen çift katmanlı kural çemberi yine birtakım çıkarlar gözetilerek yumuşatılabilmektedir.

Çeviri süreçlerini şekillendiren çeviri politikalarının da yaptığımız bu gözlemlerde güç ilişkileri ve birtakım çıkarlar ekseninde şekillendiği söylenebilir. Toplumu yöneten güçlerin çeviri ve dil politikalarını amaçları doğrultusunda yasal bir hale getirebildiği ve çeşitli eyleyenler aracılığıyla uygulamaya koyduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dile ve çeviriye ilişkin politikalar toplumda yaşanan gelişmeler, değişimler ve ilgili toplumda sahnelenen güç ilişkileri çemberinde değişip dönüşebilmektedir. Toplumu yöneten güçler, toplumun her alanında oynanan oyunlarda egemen olan tarafta olanlar kısacası gücü elinde bulunduran taraflar çıkarları doğrultusunda birtakım kurallar oluşturabilmektedir ve bunları karşı tarafa çeşitli şekillerde dayatabilme erkine sahiptirler. Dile ve çeviriye ilişkin politikaların belirlenmesinde ve yasal bir çerçeve yerleştirilmesinde kilit eyleyenler toplumu yöneten güçlerdir.

Çeviri süreçlerine ilişkin yapılan gözlemler çeviri olgusuna dair bilinmeyenleri ve farklı gerçeklikleri ortaya çıkarmaktadır. Bu çalışmada çeviri eyleminin hayatın birçok alanda bir güç unsuru olarak kullanılabildiği ve farklı çıkarlara hizmet eden etkili bir araç olarak kullanılabildiği gerçeğini gün yüzüne çıkarmıştır. Çeviri olgusu yapısı gereği bir güç unsurudur. Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında çeviri

olgusunun toplumların ekonomik, siyasi, kültürel, dilsel anlamda gelişmelerinde önemli bir oynadığı ve toplumları değiştirim, dönüştürüm erkini elinde bulundurabildiği görölmektedir. Bu çalışma ile çeviri olgusunun her zaman hem kendi kültüründe hem bir başka kültürde birtakım güç ilişkileri içerisinde olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Çeviri süreçlerinin sosyolojisine ilişkin yapılan bu çalışma bir bakıma içinde yaşadığımız dünyayı anlamamıza olanak tanımıştır.

Kaynakça

- Bassnett, S. (1998). The cultural turn in translation studies. In S. Bassnett ve A. Lefevere (Eds.), *Constructing cultures: Essays on literary translation* (pp. 123-140). Clevedon: Multilingual Matters.
- Bassnett, S. ve Lefevere, A. (1990). *Translation, history and culture*. London: Pinter Publishers.
- Bogenç, Demirel, E. (2013). *Çeviri Sosyolojisinin İnşası Bourdieu Çözümleri*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Bourdieu, P. (1984). *Questions de sociologie*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, P. (1985). *The Market of Symbolic Goods*. Poetics 14 (1-2), 13-44.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. (Gino Raymond and Matthew Adamson, Trans). UK: Cambridge Polity Press.
- Bourdieu, P. (1992). *Les Règles de l'art. Genèse er structure du champ littéraire*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, P. (1993). *The field of cultural production. Essays on art and literature*. Randal Johnson, (Trans. and Ed.). Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*. (Çev. Hülya Tufan). İstanbul: Kesit.
- Bourdieu, P. (1999). *Sanatın Kuralları*. (Çev. Necmettin Kamil Sevil). İstanbul: Yapı Kredi.
- Bourdieu, P. (2015). *Bilimin Toplumsal Kullanımları: Bilimsel Alanın Klinik bir Sosyolojisi İçin*, (Çev. Levent Ünsaldı). Ankara: Heretik.
- Dursun, O.(2018). *Toplum Pierre Bourdieu ile Düşünmek*. Global Media Journal Tr Edition 8(16), 68-123.
- Koskinen, K. (2011). Institutional Translation. Yves Gambier ve Luc Van Doorslaer (Eds.), *Handbook of Translation Studies* içinde (ss.54-60). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.
- Meylaerts, R. (2011a). Translation policy. Yves Gambier ve Luc Van Doorslaer (Eds.), *Handbook of Translation Studies, 2* içinde (ss.163-168). Amsterdam: John Benjamins.
- Meylaerts, R. (2011b). Translational justice in a multilingual world. *Meta* 56/4:743-757.
- Meylaerts, R. ve Núñez, G. G. (2018). No language policy without translation policy: A comparison of Flanders and Wales, *Problems and Language Planning*, 42, 2, 196-219.
- Núñez, G. G. (2014). *Translating Linguistic Minorities. Translation Policy. In the United Kingdom, Leuven/ Universitat Rovira I Virgili. Doctoral Thesis. Unpublished.*
- Sapiro, H. (2008). Translation and the field publishing. A commentary on Pierre Bourdieu's 'A conservative revolution in publishing. *Translation Studies, 1, 2* içinde (ss.154-166).
- Schücking, L. L. (1966). *The Sociology of Literary Taste*. (E. W. Dicke, Trans.), 50-2. London: Routledge and Kegan Paul.
- Swartz, D. L. (1996). Bridging the Study of Culture and Religion: Pierre Bourdieu's Political Economy of Symbolic Power. *Sociology of Religion*, 57(1), 71-85.
- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and beyond*. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins.
- Toury, G. (2008). *Çeviri Seçkisi II*. (Ed. Mehmet Rifat). İstanbul: Sel Yayıncılık.